

ОРИГІНАЛЬНИЙ РЕПЕРТУАР ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПО КЛАСУ ДОМРИ

У статті розглядається оригінальний репертуар як важлива складова у підготовці майбутнього вчителя по класу домри. Автор статті перелічує етапи та тенденції формування домрового оригінального репертуару для української домри. Також у публікації подано перелік оригінальних творів для чотирьохструнної домри, що досліджені в сучасних наукових доробках з позиції музикознавчого й виконавського аспектів. Доведено, що ефективність всебічного і повноцінного процесу підготовки майбутніх вчителів-домристів забезпечується єдністю теоретичного вивчення і практичного освоєння музичного матеріалу.

Ключові слова: репертуар, оригінальний репертуар, домра чотирьохструнна, барвисті прийоми гри на домрі, майбутній вчитель.

В статье рассматривается оригинальный репертуар как важная составляющая в подготовке будущего учителя по классу домры. Автор статьи перечисляет этапы и тенденции формирования домрового оригинального репертуара для украинской домры. Также в публикации подается перечень оригинальных произведений для четырехструнной домры, которые исследованы в современных научных трудах с позиции музыковедческого и исполнительского аспектов. Доказано, что эффективность всестороннего и полноценного процесса подготовки будущих учителей-домристов обеспечивается единством теоретического изучения и практического освоения музыкального материала.

Ключевые слова: репертуар, оригинальный репертуар, домра четырехструнная, красочные приемы игры на домре, будущий учитель.

The article deals with original repertoire as an important component in the preparation of future teachers in the class of domra. The article highlights the stages (adaptation, popularization, ritualism) and tendencies of formation original repertoire of domra for Ukrainian domra, recounts the colorful methods of playing on domra including: natural and artificial flageolet; pizzicato by fingers of the left and right hands; vibrato by fingers of his left hand, glissando by right arm in different directions, glissando by right hand in one direction; game on the fret board and at the stand, sound effects – game on stand, game of clenched chords, guitar method «tambourine» and other. Also in the publication lists the original works for domra (four-stringed) V. Vlasov, V. Ivka, E. Mielke, B. Mikheev, A. Oliynyk and others, who are researched in

modern scientific achievements from the perspective musicological and performing aspects.

Key words: *repertoire, original repertoire, domra four-stringed, colorful methods of playing domra, a future teacher.*

Швидкі зміни в суспільстві потребують і негайної дії-відповіді на них у різних сферах діяльності людини, зокрема в освітянській. Важливим напрямком у багатьох ВУЗах України сьогодні є підготовка сучасного вчителя: компетентного, комунікабельного, обізнаного з новітніми технологіями навчання, а головне – зі специфікою свого профілю. Не є винятком і вчителі мистецьких напрямків, зокрема музичного мистецтва, до яких ще крім вищезгаданих вимог висувається й впевнене володіння музичним інструментом, тобто високий виконавський рівень. Нині одним із інструментів які презентують національне народно-інструментальне мистецтво на академічному рівні є українська чотирьохструнна домра. Репертуар її молодих виконавців – майбутніх вчителів по класу домри, які своїм мистецтвом формують слухача та культурний соціум, що знаходиться під впливом епохи техніцизму, є важливим складовим компонентом у складному та кропіткому процесі фахової підготовки. Існують різні репертуарні підходи, як-от: функціональний, систематизований, змістовний, нотно-знаковий, діяльнісний, соціальний, виконавський, педагогічний [3], що відображають потреби педагогічної, концертно-конкурсної практики домристів різних рівнів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо домрового репертуару свідчить про збільшення кола науковців зацікавлених цією проблемою. Наукові пошуки С. Білоусової [1], Т. Литвинець [8], О. Олійника [11] й інших присвячені виконанню транскрипцій, перекладенням світової класики (творів написаних для скрипки, фортепіано або інших інструментів); Н. Костенко [5; 6], І. Левицької [7], С. Мурзи [10] та інших – оригінальному репертуару для чотирьохструнної домри.

Окремо слід назвати дисертаційні дослідження, що свідчать про науковий рівень розробленості та значущості цієї проблеми. Так Н. Костенко [6] дослідила маловивчені творчі праці Харківської композиторської школи (Д. Клебанова, І. Ковача, Б. Міхеєва В. Підгорного); О. Олійник [11] риторичні установки оригінального домрового репертуару сучасних композиторів (В. Власова, Ю. Гомельської, Б. Міхеєва, О. Олійника, О. Польового, О. Циганкова).

Цікавою для нашого дослідження є стаття І. Левицької [7], у якій проаналізовано твори для домри з педагогічного репертуару початкової ланки навчання (музичних шкіл, позашкільних закладів естетичного спрямування) композитора та виконавця Л. Матвійчук і виявлено їхню художню цінність, навчально-виховну ефективність у педагогічному процесі, окреслено педагогічні умови актуалізації навчально-виховного потенціалу творчих праць композитора.

У науковій розвідці «Формування концертного репертуару домриста» [9] її автор Т. Литвинець переконливо подає історичні ретроспекції чотирьохструнної домри, розкриває репертуарні тенденції сучасного домрового виконавства, де без перебільшення звертає увагу на значущість творчості Заслуженого артиста України, лауреата премії ім. С. С. Прокоф'єва, члена Спілки композиторів України, голови асоціації народно-інструментальної музики Донбасу, професора, виконавця-віртуоза, засновника й диригента камерного струнного оркестру «Лик домер» В. Івка.

Н. Костенко у публікації «Композиторська творчість як дзеркало виконавського мислення» [5] репрезентує харківську виконавську школу на прикладі творчості Заслуженого діяча мистецтв України, професора, члена Спілки композиторів України, виконавця, педагога Б. Міхеєва.

Недостатня розробленість питання використання оригінального репертуару зумовила мету нашої статті – висвітлення цінності оригінального репертуару при підготовці сучасного вчителя по класу домри.

Дефініція «репертуар» багатогранна. Репертуар – від фр. *repertoire*, лат. *Repertorium* – «список». Довідникові джерела подають кілька близьких значень репертуару. Репертуар «в музиці в максимально широкому сенсі слова, це список виконуваних творів. Зазвичай це набір музичних творів для виконання конкретним артистом або творчим колективом в концертах (концертний репертуар) або набір для вивчення (навчально-педагогічний репертуар). Існує термін «репертуарний артист»¹... Репертуар оркестрового музиканта може ділитися на сольний і оркестровий ... Репертуар співака може включати класичний репертуар, джазовий або естрадний. Репертуар вокалістів ділиться на жіночий і чоловічий, а також на репертуар для конкретного голосу: сопрановий, теноровий, басовий і тому подібні» [12].

Г. Голяка умовно розрізняє музичний репертуар «за відповідними критеріями як професійний та аматорський; камерний та концертний, старовинний та сучасний, ... сольний, хоровий, ансамблевий, оркестровий, розрахований на синтетичний склад виконавців тощо. Репертуар також характеризується за історико-стильовими (...) чи жанровими (...) моделями, національною належністю (...), ступенями складності (...). За формою побутування репертуар може бути наслідком безпосередньої виконавської діяльності (...) та опосередкованої (...)» [4, с. 4].

Реконструкція чотирьохструнної домри на початку ХХ ст. та її сучасне більше ніж столітнє існування визначило специфіку розвитку домрового репертуару. В арсеналі сучасного майбутнього викладача-домриста мають бути твори і «запозиченої музики» (переклади, транскрипції) і оригінальні (спеціально написані для виконання на домрі).

¹ Артист який знає конкретний репертуар і здатний його виконувати; таким може бути актор театру або оркестровий музикант.

Відповідно останні й складають «оригінальний репертуар», адже цей термін у словниках не фігурує, а використовує його досить вузьке коло музикантів.

Твори, які відносяться до «транскрипції» або перекладу несуть свій позитивний внесок тим, що написані майстрами високого музичного мистецтва епохи бароко, класицизму, романтизму ХХ ст. та дають молодому виконавцю, майбутньому педагогу, долучитися в учбовому процесі до світової музичної культури, виховати почуття стилю, осмислити логіку композиційно-драматургічного розвитку, специфіку їхньої музичної мови, навчитися грамотному виконанню штрихів, артикуляції, розшифровки мелізматики іншими словами – формують особистість музиканта, розвиток його виконавського мислення і створення професійної бази для подальшої педагогічної діяльності. Ці твори заповнюють репертуарну нішу, що утворилась внаслідок відсутності домри коли формувалася музика певних епох. Крім того, як свідчить досвід використання скрипкового репертуару, творчість деяких композиторів, наприклад певні твори А. Вівальді, на домрі краще звучать тембрально ніж на скрипці та адекватно сприймаються слухачами адже не програють у порівнянні з оригіналом. Насамперед це стосується творів де композитор використовує такі виражальні засоби як трелі, ритмічні фігурації на одному звукові, а також стрімкі, моторні епізоди. Чітке, «бісерне» вимовляння швидких послідовностей за рахунок різноспрямованих ударів медіатора надає творові неймовірної виразності чим заворожує слухача.

Проте, у більшості випадків інструмент звучить краще та переконливо, розкриваючи свої технічні можливості, коли виконують оригінальну музику написану саме для цього інструменту. Ми згодні з Н. Ліпс, яка зазначає що «тільки оригінальний репертуар може сприяти розвитку домри, двигати її уперед» [15, с. 44].

Науковці виділяють основні етапи та тенденції формування оригінального домрового репертуару: «адаптація» (пасивне пристосування до вимог і цінностей епохи), створення обробок народних пісень; «популяризація» (активізації виконавської і композиторської творчості), поява оригінальних творів з опорою на фольклорний тематизм; «ритуалізм» (зростання академічного професіоналізму), виникнення творів орієнтованих на академічний розвиток інструмента [3; 9].

Оригінальний репертуар трьохструнної домри вважаємо для чотирьохструнного інструмента не оригінальним, а частково адаптованим, адже повноцінно збігаються тільки штрихи, а нотний текст змінюється. Наприклад, акордова фактура перекладається відповідно квінтовому строю або варіації (фігурації), що побудовані на використанні відкритої струни у трьохструнці (e^1 , d^2) переносяться при виконанні на чотирьохструнці на октаву вгору або вниз (відповідно e^2 та d^1).

Створення оригінального репертуару це насамперед робота

виконавця з композитором, редакція нотного матеріалу та його видання, і як підсумок – виконання твору на естраді. Існує й інший варіант створення оригінального репертуару: творчість самих виконавців. Талановиті виконавці-композитори «з середини» знають проблеми та недоліки інструменту, його кращі сторони, штрихи та специфіку виконавства. Крім того, такі знання дають можливість винаходити нові темброві барви та штрихи на інструменті. Серед таких виконавців-композиторів В. Івко, Б. Міхєєв, О. Олійник та інші.

В оригінальних творах використовують наступні барвисті прийоми гри на домрі: натуральні та штучні флажолети; піцикато пальцями лівої та правої рук (як одноголосся так і акордової фактури); вібрато пальцями лівої руки, вібрація за рахунок похитування грифа і передпліччям лівої руки; глісандо пальцями лівої руки, глісандо правої руки у різних напрямках, глісандо правої руки в одну сторону; гру на грифі та у підставці; шумові ефекти – гра за підставкою, гра по затиснутим струнам, гітарний прийом тамбурина та інші. Виконання комбінованого поєднання декількох різних прийомів гри потребує високої майстерності (швидке переключення уваги та хорошої координації рухів) майбутнього педагога.

У сучасних наукових доробках подано музикознавчий і виконавський аналіз або побіжно згадуються наступні твори з оригінального репертуару для української домри:

- В. Власов. Басо-остинато [10; 11]. Коли відходять друзі. Одеський дворик [11]. Пантоміма [10; 11]. Парафраз на українські теми [11].
- Ю.Гомельська. Теплий дощ [11].
- В. Івко. Варіації на лемківську народну тему для домри і фортепіано [2]. Basso-ostinato [9; 13]. Епіграф і тарантела [14]. Концерт-поема [9; 14]. Концерт-токата. Концерт № 3 [9]. Соната для двох домр [14]. Чотири композиції на теми українських народних пісень. Щедрівка [2].
- Д. Клебанов. Концерт для домри з симфонічним оркестром [6].
- І. Ковач. Концертіно для домри з оркестром [6].
- Л. Матвійчук. Романс. Суботея [7].
- Є. Мілка. П'ять інтенцій [9]. Соната для домри [14]. Чотири коломийки для домри і гітари [2].
- Б. Міхєєв. Дитяча сюїта. Етюди для домри. Жартівливе підношення О. Циганкову у формі вальсу [5]. Концерт-билина. Концерт-сюїта. Концерт № 1 d-moll [5; 6]. Дві концертні п'єси для домри з оркестром («Весела» та «Протяжна») [5; 6; 9]. Ліричний вальс. Сім характерних п'єс для чотириструнної домри соло [5].
- О. Некрасов. Гуцульське коло [2].
- О. Олійник. Ескіз. Етюд-скерцо. Мерехтливий звук. Пісня-думка. Танець [11].
- В. Підгорний. Концерт для домри з оркестром. Концертіно для домри з оркестром [6].
- В. Польовий. Соната. Монодія [9].

- О. Польовий. Прелюд [11].
- О. Скрипник. Метаморфози для домри та гітари [14].

Висвітлення певної кількості творів композитора та звернення до них науковців свідчить про популярність, цінність та актуальність цього творчого доробку. Проте це неповний список авторів оригінального домрового репертуару, нині понад п'ятдесят композиторів створюють музику у цій царині [9]. Серед них: А. Івко, А. Нижник, Є. Петриченко, О. Рудянський та інші.

Слід зауважити, що попри усі старання композиторів, виконавців відчувається недостатня кількість оригінальних творів, їхня затребуваність. Адже без достатнього об'єму якісної сучасної музики, яка в майбутньому послужить базисом для формування і оцінки нових творів, майбутньому педагогу по класу домри не обійтися. Назрілим є формування оригінального домрового репертуару затребуваного сучасним слухачем (для популяризації і перспективності розвитку інструменту) оскільки «лише за наявності оригінального репертуару з врахуванням виразних і технічних можливостей інструмента (*домри – К.В.*) має місце його самобутній розвиток» [9].

Таким чином, важливим компонентом у підготовці вчителя по класу домри на сучасному етапі є використання оригінального репертуару. Загальновідомо, що ефективність всебічного і повноцінного процесу підготовки майбутніх вчителів-домристів забезпечується єдністю теоретичного вивчення і практичного освоєння музичного матеріалу. Разом з тим, реальна педагогічна практика констатує, що можливості цієї інтеграції повноцінно не реалізуються. Досвід показує, що теоретичний, виконавський та педагогічний потенціал домриста часто розвивається однобічно, не досягаючи гармонійної взаємодії інтелектуальних і емоційних можливостей, цілісності і єдності індивідуально-особистісного всебічного розвитку. Тому вважаємо перспективним у руслі нашого дослідження видання антології-хрестоматії оригінального домрового репертуару за рівнями складності (початковий, середній, вищий) з методичними вказівками (у яких буде зазначено: концепція твору, виконання штрихів та технічних складностей і т.і.), а також із обов'язковим Додатком (у якому б висвітлювалася біографія й творчість композиторів цих творів). Також перспективним та актуальним є дослідження еволюції жанрів і форм оригінального домрового репертуару.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусова С. В. Музика С. Прокоф'єва в репертуарі домриста / С. В. Білоусова // Музичне мистецтво. – Вип. 11. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – С. 209–217.
2. Білоусова Світлана. Фольклорна лінія у творах для домри В. Івко, Є. Мілки, О. Некрасова / Світлана Білоусова // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип. 14. – 2015. – С. 55–62.

3. Варламова Т. П. Формирование исполнительской техники домриста в системе непрерывного специального музыкального образования : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук, спец. : 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования», 13.00.02 – «Теория и методика обучения и воспитания (музыка)» / Т. П. Варламова. – М., 2010. – 26 с.
4. Голяка Г. Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару : автореферат... к. мист., спец.: 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Голяка Г. П. – Х. : Харківський держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2008. – 16 с.
5. Костенко Н. Є. Композиторська творчість як дзеркало виконавського мислення (на прикладі музики Б. Міхеєва для домри) / Н. Є. Костенко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: зб. наук. пр. / За ред. Даниленка В. Я. – Харків : ХДАДМ, 2009. – № 11. – С. 58–65.
6. Костенко Н. Є. Харківська домрова школа в контексті музично-виконавської культури України : автореферат... к. мист., спец. : 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Костенко Н. Є. – Харків, 2009. – 20 с.
7. Левицька Ірина. Навчально-виховний потенціал творів для домри Л. Матвійчук / Ірина Левицька / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2012_2/14.pdf
8. Литвинец Т. А. Концерт № 1 для скрипки с оркестром Н. Паганини в репертуаре домриста / Т. А. Литвинец // Музичне мистецтво. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – Вип. 12. – С. 259–268.
9. Литвинець А. Т. Формування концертного репертуару домриста (до постановки проблеми) / А. Т. Литвинець // Музичне мистецтво. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – Вип. 8. – С. 198–206.
10. Мурза С. А. Нові тенденції у домровому репертуарі (на прикладі творів В. Власова) / С. А. Мурза // Музична педагогіка та виконавство : збірник статей / випуск 5 / упоряд. П. Ф. Серотюк ; за заг. ред. проф А. А. Семешка. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2012. – С. 94–99.
11. Олійник О. Л. Риторичні засади композиторської та виконавської творчості для домри : дис. ... к. мист., спец. : 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Олійник О. Л. – Одеса, – 2016. – 205 с.
12. Репертуар. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Репертуар>
13. Утина А. Н. Неостилевые тенденции в творчестве донецких композиторов / А. Н. Утина // Южно-Российский музыкальный альманах. – Выпуск 1 (14). – 2014. – С. 25–30.
14. Утіна А. Жанрова панорама камерно-інструментальної музики донецьких композиторів / А. Утіна // Київське музикознавство : зб. ст. – К. : НМАУ ім. П. Чайковського, 2013. – Вип. 47. – С. 151–161.
15. Щеглина Анастасія. Домра – академический инструмент / Анастасія Щеглина // Музыкальные инструменты. – Весна. – 2004. – С. 42–45.